

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XXIV

Rédacteur

NIKOLA TASIĆ

Directeur de l'Institut des Etudes balkaniques

Secrétaire

ALEKSANDAR PALAVESTRA

Membres de la Rédaction

MILUTIN GARAŠANIN, RADOVAN SAMARDŽIĆ, MILKA IVIĆ,
ČEDOMIR POPOV, NIKOLAJ TOLSTOJ (Moscou), ANTHONY EMIL
TACHIAOS (Thessalonique), DIMITRIJE ĐORĐEVIĆ (Santa Barbara —
Californie), ALEKSANDAR FOL (Sofia), DRAGOSLAV ANTONIJEVIĆ,
VESELIN ĐURETIĆ, MIODRAG STOJANOVIĆ

B E L G R A D E

1993

дан од најинтересантнијих приказа личности ове двојице српских политичара. Други, „Сремска берба“ (стр. 126—138), је полетни опис веселих дана бербе грожда у Срему. И ови одломци су документовани неколиким цртежима.

И из путописа Едмунда Спенсера „Travels in European Turkey in 1850, 1851“ Б. Момчиловић је издвојио два дела и дао им наслов „Путовање капетана Спенсера кроз Србију 1850. године“. (стр. 139—165). У првом делу је опис путовања капетана Спенсера од Хасан-пашине паланке преко Јагодине, Ђуприје и Параћина до Алексинца где је била главна станица за британске курире. Други део је посвећен Нишу. То није само опис вароши и атмосфере која је у њему владала већ и коментар турских и српских па и руских, менталитета, обичаја и навика које је Спенсер поредио са стањем на Западу.

Последњи одломак у овој књизи изабраних путописа је део „Грачаница и Приштина“ (166—180) издвојен из чувеног дела Аделине П. Ирби и Џорџине М. Мекензи „Travels in the Slavonic

Provinces of Turkey-in-Europe“ (1866). Строгом али објективном оку ове две путнице и добротворке није ништа промицало. У овом одломку доминира изненађење пред чињеницом да је турска власт толико потлачила и унизила српски народ на том простору да су Срби навикли да падају нижице пред сваком ко би могао бити представник некакве власти или силе и да су принуђени да крију књиге које им стижу из Кнежевине Србије.

На крају ове корисне књиге је поговор приређивача који упозорава да путописе чији су фрагменти објављени у овој књизи „не треба преувеличавати, али ни потцењивати“ зато што су такве белешке „посебно за старији период, веома вредне јер је у њима руком очевида записано оно што је пропуштено или занемарено у нашој мемоарској литератури, уз то виђено очима странца, често веома објективно“. Посебну вредност књиге представљају савремени цртежи којима су илустровани поједини путописи.

Љубодраг П. Ристић

ВАСОЈЕВИЋИ У УСТАНЦИМА 1860—1878.

Др Миомир Дашић, *Васојевићи у устанцима 1860—1878. године*, НЈП „Побједа“, Подгорица 1992, 707 стр.

Миомир Дашић, члан Црногорске академије наука и умјетности и редовни професор историје јужнословенских народа новог вијека на Филозофском факултету у Никшићу, објавио је до сада преко 200 разних студија, расправа, чланака, прилога, осврта и других текстова из научне тематике којом се бави. Међу њима ваља свакако споменути књиге: „Ослободилачки покрет у Доњим Васојевићима 1861. и 1862. године“; „Васојевићи од помена до 1860. године“ и најновију: „Васојевићи у устанцима 1860—1878. године“.

Управо, ова последња књига предмет је наше пажње. Као што

јој и наслов каже, књига се бави историјом једног од највећих и познатијих српских племена у периоду који је временски ограничен (1860—1878) али јако сложен, специфичан, динамичан и згуснут бројним видљивим и мање видљивим догађајима. Ради се заправо о периоду без чијег се свестранијег изучавања не може разумјети потоња историја Васојевића, а у доброј мјери и историја Црне Горе и Србије. Дивовска борба овога племена да кроз буне и устанке збаци вишевијековну турску окупацију и извојује елементарну слободу, превазилазила је географске границе његовог прости-

рања и добијала шири национално-ослободилачки значај.

Књига почиње описом и анализом стања у Васојевићима након насилне подјеле њихове територије на Горње Васојевиће (црногорске) и Доње Васојевиће (турске), затим се у њој излажу на широко друштвене и политичке прилике, односно најдинамичнија и сложенија фаза ослободилачке борбе племена Васојевића и осталих сусједних етничких заједница у горњем току Лима које су са овим великим племеном увелико чиниле јединство у борби против Турака све до Берлинског конгреса 1878. године, чијим је неправедним одлукама, опет већем дијелу српског становништва у овој области ускраћено право на јединство и присаједињење својој матици — Црној Гори. Приказано је и политичко ангажовање Црне Горе у ослобођењу Доњих Васојевића као и бројне војне акције које су на том плану предузимане.

Како се територија Васојевића у сливу Лима и сусједних крајева, подударала и са дијелом територије историјске (Рашке) Старе Србије, то је за ослобођење овога простора испод турског јарма била јако заинтересована и ондашња кнежевина Србија. Зато је сасвим разумљиво што је Дашић узео у разматрање и политичке, војне, привредне, просвјетно-културне и друге напоре Србије према овоме простору. Јер, нигдје другдје као овдје нису се тако видљиво остваривале споне и рефлектовали заједнички, али понекад и различити ускодворски интереси Србије и Црне Горе као на овом простору. Васојевићи и њихове насеобине, били су у неку руку проба историјске свијести државних кабинета на Цетињу и у Београду о потреби реafirмације јединства српског народа засноване на баштини државе Немањиха.

На војне и политичке прилике у долини Лима, нарочито од друге половине 19. вијека, одражавали су се и интереси и политички односи и појединих европских сила, посебно Русије и Аустрије и то у таквој мјери да ни један крупни-

ји догађај на размеђу између Црне Горе и Србије, није могао остати по страни интересовања ових сила, па и неких других европских владајућих кабинета. Писац је сасвим исправно методолошки поступио што је дуготрајан и тежак ослободилачки покрет у Васојевићима од 1860. до 1878. године, истраживао не само по његовој унутрашњој закономјерности, већ и у свјетлу политике великих сила, које су својом моћи, интересима и одлукама, пресудно утицале на коначан исход борбе за национално и социјално ослобођење Васојевића као и српског народа у цјелини. Тако на примјер, без обзира на резултате тешке борбе које су постигли Васојевићи у више буна и устанака у периоду који је предмет обраде и Срби у Босни и Херцеговини у устанку 1875—1878. године, на познатом Берлинском конгресу је одлучено да више од једне трећине територије Васојевића остане и даље у границама турског царства, а да Босну и Херцеговину окупира Аустро-угарска.

Рад „Васојевићи у устанцима 1860—1878. године“, је у првом реду историјско-истраживачког карактера и недвосмислено показује да је писац неуморан у проналажењу и консултовању историјских извора као и презентирању чињеница. За изразу овога рада Дашић је користио не само прворазредну архивску грађу из домаћих и страних архива, коју је прибављао снагом и вољом пасионираног добро обавјештеног истраживача, него и записе, мемоаре, штампу и разноврсну литературу. Само уз консултовање и укрштање широке скале историјских извора, било је могуће, са више или мање успеха, реконструисати и дати историјску оцену о догађајима и збивањима који су релевантни за карактер борбе Васојевића, али су били замалђени разним другим збивањима или прекривени велом таме. Истраживања Дашића открила су многе нове, до сада мало познате чињенице.

Књига је компонована тако да има увод и шест глава са 81 подпоглављем. Прва глава посвећена

је устанку 1861. године и учешћу Васојевића у црногорско-турском рату 1862. године (стр. 35—138); друга, затишју пред велику уставничку борбу 1875. године (стр. 139—340); трећа, уставничким акцијама од почетка јула 1875. до ступања Црне Горе у рат против Турске у јулу 1876. године (стр. 341—484); четврта, улози Васојевића у првој фази црногорско-турског рата 1876—1877. године (стр. 485—562); пета, улози Васојевића у другој фази црногорско-турског рата 1877—1878. године (стр. 563—608) и шеста глава, одлукама Берлинског конгреса и проблему рјешења сје-

вероисточне границе Црне Горе (609—652).

Текстуално излагање поткријепљено је са седам географско-историјских карата које доприносе да се потпуније схвати одређена историјска ситуација или стање на терену. На крају књиге дат је резиме, регистри и попис извора и литературе. У условима у којима је издата, књига је врло луксузно опремљена. Овим издањем НЈП „Побједа“ је показала да има смисла и за организацију добрих и општекорисних ванновинских издавачких подухвата.

Здравко Антонић

РАЗВОЈ ЧЕШКОГ БАНКОВНОГ КАПИТАЛА

Stibor Nečas, *Podnikání českých bank v cizině (1898—1918)*, Spisy Masarykovy University v Brne, 295, 1933, 138.

Недавно је објављен и други део монографије о развоју чешког банковног капитала, (први део в. Balcanica XXI, 332), са циљем да се прикаже како је тај процес текао и до каквих је резултата довео не само на територији Чешке, већ и других области, а посебно у југоисточној и источној Европи, у времену последњих деценија Аустро-Угарског империјализма. Док је у првом делу монографије, који је објављен у I. књизи, било речи о капиталу у осигурању и почецима рада пословних банака и штедионица, сада су на сцену ступиле бројне банке, међу којима као најистакнутије Живностенска, Прагобанка и Кралобанка.

У великој мрежи чешких банака разне величине и снаге капитала, међу бројним средњим и ситним, истиче се десетак значајних, тачније њих 13 на броју и то: Грађевинско-индустријска банка, Пиварска банка, Моравско-шлеска, Акционарска банка Бохемија, Аграрна, Чешка, Земаљска, Моравска аграрна и индустријска банка, Кредитно-позајмни завод, Централна банка чешких штедионица и Занатска банка (Живностенска). У хијерархији тих банака — без обзира што међу њима има

и оних са средњим капиталом, највише је место припало Живностенској банци, јер је она у односу на остале задовољавала све критеријуме једне велике банке. У време привредне коњуктуре 1907—12, значајну је улогу имала Чешка банка, чији је доминантан утицај помогао да се одбије утицај Немаца из Чешке. Она је учествовала и у оснивању првог чешког банкарског концерна, уз велику помоћ изградњи мреже филијала и мењачница. У целокупном аустријском капиталу учествовао је њен капитал са 13%. Овај темпо којим су отворане банкарске установе чешког капитала, давао је утисак да их је много више и да је њихов утицај много јачи, него што је то уствари био.

Циљ главне струје чешке експанзије банковног капитала, биле су јужне области заступљене у Reichsrath-у, што значи Хрватска, Славонија, Босна. Овде су биле обухваћене и суседне области — као што су Румунија, Србија и Бугарска. Једна струја је текла ка Галицији и Буковини, а у плану је био продор и у друге области у Пољској. Једном ређу — чешки капитал је струјао ка свим областима Аустрије, мада са неједна-